

Scurt istoric al Liceului Israelit din Timișoara

De Tomi Laszlo

Timișoara este unul dintre cele mai vechi orașe din Banat, primele însemnări despre această cetate datând de prin secolul al XII-lea. Prezența evreilor în oraș este semnalată în unele documente din care reiese că familii de evrei expulzați din Spania s-ar fi stabilit în Timișoara prin 1515. În timpul ocupației otomane s-a format la Timișoara o comunitate de evrei sefarzi care au venit prin Istanbul. Existența acestei comunități este menționată în documentele de predare a cetății, încheiate în 1716 de comandantul trupelor turcești cu comandantul armatei austriece, prințul Eugeniu de Savoia. În cimitirul vechi, de rit spaniol, se află morminte din perioada ocupației turcești, dintre care cel mai vechi este cel al lui Azriel Assad, rabin și chirurg, decedat în 1636. În 1736, omul de afaceri Meir Amigo și alți patru evrei din Istanbul au fost autorizați să se stabilească în oraș. Amigo a organizat viața comunitară și a contribuit mult la dezvoltarea comunității evreiești.

Începuturile învățământului evreiesc

Odată cu dezvoltarea orașului și ca urmare a liberalizării treptate a regimului politic din Imperiul Austro-Ungar, a evoluat și comunitatea evreilor din Timișoara, ajungând la aproape 7.000 de suflete în perioada Primului Război Mondial (cca 10% din populație). Cu toate că era numeroasă, comunitatea nu avea nici măcar propria ei școală primară.

Necesitatea unor școli evreiești a devenit din ce în ce mai acută, date fiind, pe de o parte, dificultățile de încadrare a elevilor evrei în școlile de stat, care erau focare de antisemitism, pe de altă parte, necesitatea de a transmite generațiilor următoare, în mod organizat și oficial, tradiția evreiască.

În 1917, din inițiativa profesorului Marmorek și cu sprijinul societății Hatikva, ia ființă prima grădiniță evreiască, iar în anul următor, prima Școală Primară Israelită (cea din cartierul Iosefin), sub conducerea directorului Leopold Fleischer.

Înființarea Liceelor Israelite

Următorul pas a fost cererea depusă de dr. Adolf Vertes, președintele Comunității, la Ministerul Învățământului pentru aprobarea pentru înființarea Liceului Israelit de Băieți. Liceul și-a inaugurat festiv cursurile în 4 noiembrie 1919, cu 658 de elevi, sub conducerea profesorului dr.

Victor Deznai. Din 1925 conducerea liceului este preluată de dr. Iosif Marcus. În perioada următoare se deschide și a doua Școală Primară Israelită (din Fabrik), director Zoltán Székely, și se înființează Liceul Comercial Israelit (clasele 5-8), director Izidor Marton. Ceva mai târziu s-a înființat și Gimnaziul de Fete (clasele 1-4), condus inițial de dr. Feodora Weiss.

Pentru adăpostirea Liceului Teoretic, a Liceului Comercial și a Gimnaziului de Fete s-a construit un complex modern de clădiri, cuprinzând și un internat, situat în zona de vile a cartierului central (Cetate).

Programul de învățământ a fost bazat pe cel stabilit de către Ministerul Învățământului pentru școlile publice. În afară de cursurile obligatorii, programul Liceului Israelit a cuprins și Limba Ebraică și Religie (studiul iudaismului și al istoriei poporului evreu). În consecință, de la începutul existenței sale, aceste instituții de învățământ au constituit un centru de conservare și cultivare a tradiției și culturii evreiești.

În anii următori, școlile evreiești din Timișoara, în frunte cu Liceul Israelit, și-au îndeplinit cu cinste funcțiile pentru care au fost create. În special în perioada cea mai grea pentru evreimea din Europa, între 1940 și 1945, aceste școli au reprezentat un neprețuit adăpost cultural și sufletesc pentru tineretul evreu din Timișoara și din zonele din care evreimea a fost evacuată la Timișoara.

Un corp profesoral excepțional

Succesul acestei misiuni s-a datorat în mare parte corpului profesoral și directorilor. Astfel, clasa noastră a avut norocul de a avea ca profesori de matematică pe entuziaștii Hermann Schwarz și Marika Neumann (care ulterior au devenit amândoi cadre universitare), ca profesor de limbă franceză pe neîntrecutul Vasile Kardos, iar ca profesori de limbi clasice pe directorul nostru înțelept, dr. Iosif Marcus, și pe eruditul Frederic Hauben. Ajutați de umorul lor înnăscut, profesorul Iuliu Gross a reușit să ne ușureze învățatul fizicii și chimiei, iar profesorul Albert Wagmann a izbutit să ne dea bazele necesare în istorie și geografie. Adalbert Kun a avut rolul dificil de a preda limba română într-o clasă în care majoritatea elevilor aveau limba maghiară ca limbă maternă și pentru care literatura română a fost o obligație, nu o plăcere. La științele naturale am avut parte de doi profesori excelenți: Moses Fuchs și Gizela Redei. Profesorul nostru de muzică, dr. Maximilian Eisikovits, personalitate cunoscută în cultura muzicală din România, a reușit să ne învețe să iubim și să înțelegem muzica, iar Ladislau Kalman ne-a introdus în tainele desenului geometric și artistic. Științele gândirii, psihologia, logica și filozofia ne-au fost predate inițial de regretatul B. Goldenblum care ne-a părăsit încă în timpul școlii, iar în continuare, de veșnic tânărul Francisc Frucht care a devenit ulterior cunoscut în calitate de poet

sub numele de Anavi Adam.

La religie (judaism) am avut ca profesor un proaspăt absolvent al școlii de rabini, un tânăr entuziast și plin de energie, care mai târziu a devenit rabinul-șef al orașului și președintele Comunității, și anume dr. Ernest Neumann. Prof. M. Wider s-a luptat din greu cu noi în predarea limbii ebraice, ceea ce nu era o sarcină ușoară, dat fiind că o parte din elevi au venit din alte școli în care nu se predase ebraica. Tânărul profesor Goldstein s-a străduit mult să-l sprijine în această muncă. El ne-a părăsit în condiții tragice, găsindu-și sfârșitul în drum spre Palestina, pe vasul Mefkure, scufundat de germani în 1944.

Fostul nostru diriginte, dr. Victor Deznai, a știut să ne predea cu succes limba și literatura germană într-o epocă în care noțiunea de „german” era sinonimă cu dușmanul suprem. Cursurile lui de istoria artei și culturii, oferite în afara programului obișnuit, au fost foarte apreciate.

Liceul Israelit în timpul războiului

În toamna anului 1940, după ce elevii evrei au fost excluși din toate școlile, Liceul Israelit a fost cel care i-a preluat pe toți în grija sa și le-a asigurat condiții de învățământ mult mai bune decât cele pe care le avuseseră înainte. Corpul profesoral s-a întărit considerabil prin profesorii evrei care fuseseră expulzați din școlile de stat sau particulare. E de la sine înțeles că un profesor evreu trebuia să fie excelent pentru ca să fie angajat la o școală de stat.

În timpul anilor de război și de furie antisemită, Liceul Israelit a fost o oază social-culturală pentru tineretul evreu. Într-o perioadă în care intrarea evreilor era interzisă în toate locurile publice, inclusiv la Teatru și la Operă, Cercul Cultural al Liceului a devenit centrul de viață culturală și socială nu numai pentru elevii activi, dar și pentru o serie de absolvenți care frecventau ședințele săptămânale ale cercului. Deseori participau la aceste ședințe și tineri care primeau o învoire de câteva zile din detașamentele de lucru și care foloseau puținul lor timp disponibil pentru a se instrui.

Condițiile erau deosebit de grele, deoarece școala a fost evacuată din clădirile liceului, care au fost transformate, încă de la începutul anului 1941, în spital militar german. Comunitatea, condusă de dr. Ligeti, nu s-a lăsat descurajată: a închiriat o vilă, a transformat o parte din birourile Comunității în clase, ba chiar a utilizat o parte din spațiul templului mare din cartierul Fabrik în același scop. Elevii au reacționat la același nivel, dovedind o maturitate corespunzătoare situației speciale. O parte din elevi, născuți în 1925, au fost trimiși în detașamente de muncă încă din aprilie 1943. Totuși nu au abandonat învățătura, ci au continuat să urmeze cursurile în orele de după programul de lucru. Școala, la rândul ei, le-a facilitat acest

lucru prin faptul că lecțiile au fost programate după orele 14.

După 23 August 1944

Rezultatele muncii corpului profesoral și ale elevilor s-au văzut imediat după eliberare. Absolvenții Liceului Israelit au dat dovadă de o pregătire deosebit de bună în toate domeniile, la locul de muncă sau în studiul universitar. La examenul de admitere la Politehnică, din 1945, din primii 20 admiși, 19 au fost din rândurile absolvenților Liceului Israelit. Cea mai mare parte se află azi în Israel, o parte mai mică în Germania, SUA, Canada și Australia, puțini au rămas în România. Procesul de emigrare din România, care începuse încă înainte de 1940, ca urmare a intensificării antisemitismului, a fost întrerupt în timpul războiului, reluat imediat după război, oprit din nou prin închiderea ermetică a granițelor și reluat în funcție de bunul plac al guvernului român.

Prin reforma învățământului din 1948, toate școlile confesionale și particulare din România au fost desființate; prin acest act, se încheie capitolul învățământului israelit la Timișoara.